

pliciter necessarius tantum est ille quem explicuimus, non vero hoc virtutis complementum.

14. *Aliquorum objectio.—Exploditur.*—Dicent virtutem causæ secundæ, hoc ipso quod creata est, non posse esse completam ad agendum, etiam in suo ordine causæ secundæ, stabili ac permanente, vel (ut ita dicam) habituali complemento, sed indigere semper aliquo actuali complemento, quod recipit a Deo per hanc præviam actionem, quæ terminari intrinsece intelligitur ad quamdam virtutem inditam et superadditam, quam vocant qualitatem fluentem vel intentionalem, vel quid simile. Cui potius tribuitur complementum virtutis causæ secundæ, quia est magis actualis, magisque pendens ex actuali motione Dei. At enim, quando omnis ratio ad hæc impugnanda deesset, quis ea credat sine ratione, sine auctoritate, et absque ullo indicio talis qualitatis, quod ex effectibus causarum secundarum sumi possit? Quis (inquam) credat virtutem solis ad illuminandum in ordine causæ secundæ incompletam esse? aut visum optime dispositum, et perfecte informatum specie, adhuc indigere alio extrinseco complemento? aut voluntatem, charitate infusa affectam, adhuc imperfectam esse in ratione actus primi? Certe hæc et similia per sese sunt satis incredibilia. Verumtamen non deest etiam ratio, qua falsa esse ostendantur.

15. Nam, quando actio vel effectus non excedit perfectionem causæ, non est cur excedat virtutem ejus in suo ordine; sed calefactio et calor ab igne productus non excedit perfectionem ignis seu caloris quo ipse calefacit; ergo neque excedit virtutem activam ejus; erit ergo in calore illo virtus completa in genere causæ proximæ ad similem calorem producendum. Dices: hac fere ratione utebatur Durandus, ut probaret non esse necessarium concursum causæ primæ, sed causam secundam per se solam sufficere. Respondetur ita quidem esse, tamen inde solum sequi, Durandum non recte illam rationem accommodasse. Unde reliqui auctores illi respondent, illam rationem concludere causam secundam habere sufficientem virtutem in suo genere, non tamen habere illam, independentem a prima causa, quia, tam illam quam effectus ab ea producendus, essentialiter a prima causa pendent. Ex qua responsione colligimus, virtutem causæ secundæ posse esse ita completam in suo genere, ut

nihil requirat aliud, nisi concursum illum causæ primæ, quem postulat, tum ex eo quod est virtus participata et pendens, tum etiam ex eo quod effectus, ab ea producendus, essentialiter est ens participatum, quod ex vi ipsius esse participati requirit influxum primi entis; sed hoc genus dependentiæ sufficientissime completur per generalem concursum a nobis declaratum; ergo in reliqua efficacia sufficiens virtus est in proxima causa; atque adeo omne aliud complementum non est necessarium ex vi subordinationis causæ secundæ ad primam, sed est sine fundamento excogitatum.

16. Et augetur hujus rationis vis; nam, si Deus prius agit in causam secundam, ut compleat virtutem ejus, sumo virtutem causæ ut completam per illam qualitatem intentionalem seu transeuntem, ut, verbi gratia, ignem, ut affectum suo calore et illa qualitate: totum hoc compositum habet rationem causæ secundæ ac proximæ respectu caloris producendi, et in suo genere est causa completa, indigetque nihilominus actuali concursu Dei concomitante, qualis a nobis explicatus est, ut satis etiam probabimus; ergo vel indiget etiam alio auxilio præmovente et complente virtutem; et hoc dici non potest, quia hoc modo procederetur in infinitum, et nunquam virtus causæ proximæ compleretur ad agendum: vel, si non indiget alio auxilio, sed sufficit tali causæ concursus ille concomitans, idem dici poterat de ipsa secunda causa, ut præcise constituta sua naturali virtute agendi, in suo ordine sufficiente ad talem effectum. Probatur consequenter, tum quia jam damus quamdam causam secundam, quæ non requirit alium concursum; unde fit ut subordinatio causæ secundæ ad primam, per se et vi sua alium non requirat, et consequenter quod hoc solo titulo in nulla causa secunda requiratur, nisi aliunde sit et ostendatur esse insufficientis in suo ordine; nam, ex hoc solo quod sit causa secunda et creata hoc non colligitur; quia illud aggregatum ex causa secunda et virtute intentionali, est etiam causa secunda et creata; et tamen non est ita completa, ut non egeat prædicto concursu; tum etiam quia si ex forma, quæ erat in causa secunda, calore, verbi gratia, et illa qualitate intentionali, completur virtus causæ secundæ, cur non potuit Deus dare creaturæ virtutem seu qualitatem aliquam ita perfectam, ut haberet ex se totam illam efficacitatem quæ fingitur compleri ex duplici illa qualita-

te, quandoquidem tota illa non excedit capacitatem agentis creati? vel, si potuit ita fieri, cur negabimus ita factum esse, et qualitates activas quas Deus multis rebus indidit, esse ita perfectas, et hoc modo completas virtutes in suo genere? Certe hoc nihil derogat efficacitati virtutis divinæ, imo liberaliorem eam ostendit in communicanda virtute sua suis creaturis.

17. *Occurritur cuidam objectioni.*—Nec refert, si quis dicat hanc virtutem fluentem pertinere ad propriam causalitatem causæ primæ, et ideo non esse communicabilem causæ secundæ per virtutem illi innatam; quia hoc facili negotio ostendetur esse falsum. Nam vel est sermo de causalitate causæ primæ, qua immediate et per se influit in effectum causæ secundæ, et hæc non consistit in hoc influxu, ut evidenter patet ex dictis; nam per hunc influxum non dat esse effectui, sed causæ, quæ productura est effectum; unde solus prior concursus, a nobis declaratus, est, quo causa prima immediate influit in actionem et effectum causæ secundæ, et dat illi esse; et ideo ille est proprius virtutis increatæ, nec suppleri potest per virtutem puræ creaturæ, quia esset independens. Vel est sermo de influxu mediato respectu effectus causæ secundæ, et immediato respectu ipsius causæ; et hic etiam nunc servatur, quamvis causa secunda habeat in suo ordine completam vim agendi, stabilem ac permanentem, quia semper habet illam ex actuali influxu primæ causæ dantis et conservantis illam; ergo ex hac parte nulla est major repugnantia in communicanda hac virtute permanente, quam sit in virtute fluente. Nam, quod dicebatur de majori actualitate hujus fluentis virtutis in ordine ad influxum Dei, vix intelligitur quid sit, aut quid conferre possit, ut per illam Deus compleat vim agendi causæ secundæ, et per qualitatem permanentem et connaturalem ipsi causæ secundæ id non possit; nam, si utraque qualitas, fluens et permanens, secundum se considerentur, sunt quidam actus primi, et neutra est per modum actionis in actu secundo, ut ostensum est; si vero in ordine ad Deum sumantur, utraque pendet a DEO in fieri et conservari; unde utramque DEUS actu semper influit, et ea ratione dici potest actu movere causam secundam; est ergo illa differentia magis in verbis quam in re.

Quid de excitatione sentiendum.

18. *Excitatio proprie in animæ potentiis, per translationem in virtutibus aliis naturalibus.*—Quartum nomen erat excitationis virtutis activæ, quod sane ad rem de qua agimus, et ad declarandum concursum necessarium causæ primæ et subordinationem causæ secundæ, non magis confert quam reliqua. Nam excitatio proprie locum habet in potentiis animæ, quatenus una per actum alterius ad operandum movetur, ob sympathiam naturalem quam habent, quatenus in eadem anima radicanter. Solet etiam applicari hæc vox aliquibus virtutibus naturalibus, quæ interdum aliquam alterationem prærequirunt, ut suam actionem exercent, ut vis odorifera non emittit odorem nisi calefiat, et piper et sinapi non calefaciunt nisi conterantur, et sic de aliis. Sed omnis hæc excitatio fit, aut quia virtus activa per illam alterationem completur, vel quia disponitur dum rarefit, aut alio modo simili afficitur, ut melius ad agendum applicetur. Nihil autem horum est necessarium in causa secunda ex præcisa subordinatione ejus ad primam; et quando aliquid simile necessarium est ex peculiari natura vel defectu alienius rei, conferri seu fieri potest per aliam causam secundam, concurrente prima suo generali concursu, dummodo actio aliunde non sit miraculosa, vel ad ordinem supernaturalem pertineat; ergo hæc excitatio a causa prima, quæ propria ejus fingitur, et necessaria in omni actione causæ secundæ, solum, quia causa secunda est, etiam est sine fundamento adinventæ; nec majorem probabilitatem habet hæc declaratio hujus præviæ actionis quam reliquæ. Omitto vix posse ab his auctoribus explicari quæ et qualis sit hæc entitas aut qualitas, aut quovis alio nomine appelletur, et cur fluens esse dicatur, cum ostensum sit non esse actionem vel motionem veram. Neque etiam ratio reddi potest cur statim corrumpatur, transacta actione, cum neque ab actione pendeat, neque actio ab ipsa, nec sit violenta subjecto, aut repugnans naturæ illius. De subjecto item illius quis dicat an, ut compleat vim agendi caloris, insit ipsi, vel satis sit ut simul eidem subjecto inhæreat? et quando virtus activa causæ proximæ ex multis rebus constat, ut efficacitas ad videndum consurgit ex potentia et specie, an unaquæque harum rerum indigeat sua virtute fluente,

qua compleatur in sua activitate, vel cur potius una quam alia? In his enim et similibus multa dici possent, quæ sufficiat attigisse, ut aliis occasionem discurrendi præbeamus, et considerandi quot difficultates ex prædicta doctrina oriantur.

Refutatur objectio. Naturalia instrumenta raro indigent præmotione ad agendum. — Causæ secundæ simpliciter ab instrumentis differunt. — At (inquiunt) causa secunda non agit nisi ut instrumentum primæ (D. Thomas 1. 2, q. 6, art. 1, ad 3, et 2 cont. Gent., cap. 21, art. 4); sed instrumentum non agit nisi ut motum a principali agente, et ab illo recipiens complementum virtutis agendi per virtutem transeuntem, ut in artificialibus videre licet; ergo. Sed hæc objectio duobus modis peccat. Primo, quia illa generalis propositio, de instrumentis assumpta, in rigore intellecta de motu recepto in instrumento, non est in universum vera; calor enim censetur esse instrumentum formæ ignis aut animæ ad formam substantialem inducendam; et tamen non agit per præmotionem aliquam, quam in se recipiat, ut per se notum est; idem est de phantasmate, si agit ut instrumentum in productione speciei intelligibilis; imo in instrumentis naturalibus raro invenitur hæc præmotio. Neque argumentum, quod in hac re fieri solet de instrumentis artis, est efficax, quia in eis motio speciali ratione est necessaria, quia tota actio horum instrumentorum fit, vel deferendo aliquod corpus per varia loca, ut fit in scriptura, vel pictura; vel impellendo aliud a suo loco, ut fit per serram. Ex his ergo solum sumitur exemplum sensibile ad explicandam subordinationem; non vero argumentum efficax, ut eodem modo fieri oporteat in omnibus instrumentis. Deinde peccat illa objectio, quia causæ secundæ non sunt proprie et in rigore instrumenta, sed causæ principales in suo ordine, quia agunt propria et proportionata virtute, et effectum sibi reddunt similem. Dicuntur autem interdum instrumenta respectu Dei, quasi per quamdam comparisonem, ad declarandam imperfectionem earum, et dependentiam quam a Deo habent. Comparantur autem instrumentis, primo, quia instrumenta solent habere virtutem suam a principali agente, et ita habent causæ secundæ a Deo; secundo, quia principale agens solet aliquando influere in ipsum instrumentum, præcipue si sit conjunctum; et ita Deus influit in causas secundas, non præmovendo, sed conser-

vando illas; tertio, quod actio instrumenti scilicet etiam esse actio principalis agentis; et similiter omnis actio causæ secundæ est etiam actio Dei; quarto, quia instrumentum nititur in sua actione in principali agente: omnia autem agentia creata nituntur in virtute divina; imo dicuntur agere in virtute Dei, quia sunt participationes divini esse, et non possunt simile esse producere, nisi ab eo juventur qui est ipsum esse per essentiam. Et ita exponunt hanc efficientiam causarum secundarum omnes fere auctores, ut ex supra citatis constat, absque ulla mentione fluentis qualitatis (D. Thomas, q. 14 de Ver., art. 1, ad 4 et 5; Scot., in 4, d. 1, quæst. 1, ad ult.).

Superest dicendum de postremo membro, in quo istud prærequisitum prævium ex parte Dei, determinatio causæ secundæ appellatur, de quo in sequente capite, ut distinctius procedamus, commodius tractabitur.

CAPUT VII.

CAUSAM SECUNDAM NON INDIGERE PRÆVIA DETERMINATIONE CAUSÆ PRIMÆ AD ACTIONEM SUAM.

Scopus hujus capituli. — Quæ hactenus diximus communia sunt omnibus causis secundis, etiamsi necessario operentur; hoc vero ultimum de determinatione causæ secundæ, proprium videtur causæ liberæ; ideoque in eo consistit tota hujus rei difficultas, adeo ut, licet cætera falsa sint, ut vidimus, prætermitti possent in Theologia, si cum hoc postremo non conjungerentur, quia per sese non Theologicam, sed Philosophicam doctrinam continent; tamen, quia involvunt hoc postremum, et ad illud viam parant, non potuerunt a nobis breviter transiliri; oportet namque, ut dixi, materiam hanc a fundamentis evolvere. Accedendo ergo ad prædictam determinationem, in hoc capite rem hanc examinabimus, ex generali ratione causæ secundæ; in sequente autem videbimus an, ex speciali ratione causæ liberæ, hæc determinatio necessaria sit.

1. *Naturaliter agentia nulla indigere ad agendum prædeterminatione. —* Principio igitur per se evidens apparet, causas secundas naturaliter agentes non indigere ut a causa prima recipiant determinationem ad agendum, nova scilicet actione distincta ab illa, qua eas in esse conservat. Probatur, quia hu-

jusmodi res, ex vi suarum formarum seu proprietatum naturalium, sunt determinatæ ad unum, et nullam habent intrinsecam indifferentiam; ergo non indigent nova forma aut novo impulsu quo determinantur ad suos effectus. Qua enim determinatione superaddita indiget calor, ut calefaciat potius quam frigeat vel aliquid aliud efficiat, cum ex se sit ita determinatus, ut ad illum effectum sit potens, et non ad alium? Dices interdum has virtutes esse indifferentes, vel potius eminentes ad plura, et indigere determinatione ut unum potius quam aliud efficiant, ut sol, et si quæ sunt aliæ similes causæ. Respondetur hoc imprimis non pertinere ad subordinationem causæ secundæ respectu primæ, quam nunc inquirimus, sed ad speciales alias causarum conditiones. Deinde dicitur hujusmodi eminentiam convenire aliquibus causis superioribus seu universalibus, quæ nunquam possunt facere hujusmodi effectus sine adminiculo aliarum causarum, a quibus ad hos potius effectus quam ad illos determinantur, sive aliæ causæ efficientes etiam sint, sive tantum materiales; hoc enim modo determinatur sol, vel aliquod aliud astrum, ut, cum altero conjunctum, efficiat talem effectum, et conjunctum cum alio, efficiat alium; sic etiam sol exsiccet lutum et liquefacit ceram; et ad eas actiones determinatur ex diversa materiæ dispositione.

2. *Causæ naturales, quæ plures simul edere valent effectus, physice loquendo semper a concansis ad certos effectus arctantur. —* Neque in his effectibus naturalium causarum invenitur major indifferentia; neque continget unquam (physice loquendo) indifferentiam unius causæ non satis determinari ad unum ex consortio aliarum. Dico autem physice loquendo, quia cogitatione fingi potest occasio in qua, causa naturaliter agens sit quodammodo suspensa, ut neque possit simul omnes aut plures effectus facere, quibus æque accommodatur; nec possit ad unum potius quam ad alium determinari. Vulgare exemplum esse solet de lapide perfecte plano, æque perpendiculariter cadente super vitrum, perfecte planum; et de particula ignis perfecte circulari posita in centro terræ. Sed hæc relinquamus philosophis, nihil enim ad rem præsentem referret, aut gratis concedere in his eventibus nullum effectum sequi, propter impedimentum et indeterminationem causæ, aut certe dicere tunc determinari causam secundam a prima, non ex vi generalis subjec-

tionis causæ secundæ, sed ex peculiari indigentia talis causæ. Pertinet enim ad generalem providentiam causæ primæ, ut secundis indigentibus subveniat. Et adhuc, in eo casu, licet non repugnet determinationem fieri per aliquid prævium superadditum causæ (nam facili negotio potest Deus majorem impetum in hac parte imprimere, quam in alia, vel vim agendi intendere respectu hujus effectus determinati), non tamen est hic modus necessarius; nam sola determinatio divini concursus ad hunc effectum potius quam ad alium est sufficiens, ut statim in simili exemplo declarabo.

3. *Objectio. —* Dicitur enim iterum potest, licet non indigeant causæ secundæ determinatione prævia primæ causæ ad talem effectum in specie, tamen indigere illa ad hoc individuum, potius quam aliud producendum. Calor enim ignis (verbi gratia), licet sit determinatus ex se ad producendum calorem, non tamen hunc calorem, vel hunc ignem, et ideo indiget prædeterminari a Deo, ut hunc determinate producat; et hæc necessitas generalis est in omnibus causis secundis, etiam in voluntate libera, quia, etiamsi possit nostra voluntas, proposito aliquo objecto sese ad amandum, vel odio habendum illud, determinare, tamen si amat, quod hoc actum in individuo, potius quam alio amet, non est positum in ejus libertate, sed aliunde provenit, scilicet, ex prædeterminatione divina.

Responsio ad objectionem ex doctrina Thomistarum. — Respondemus tamen imprimis difficultatem hanc objici nobis non posse ab his auctoribus, qui S. Thomæ doctrinam nobiscum profitentur, nam solent hujus scholæ magistri docere hos effectus individuari, vel a materia signata, vel a quantitate, vel a subjecto in quo fit actio cum his circumstantiis, scilicet hoc tempore, loco, etc. Juxta quam doctrinam in præsentem difficultate non oportebit confugere ad determinationem primæ causæ; sed, sicut dicebamus, causam, quæ habet virtutem eminentem ad plures effectus specie distinctos, solere interdum determinari ad unum potius quam ad alium, ex dispositione passi, ita in præsentem dicetur, causam, ex se indifferentem ad individua unius speciei, determinari ad hoc individuum producendum, ex eo quod in subjecto his dispositionibus affecto, ac cum his conditionibus ac circumstantiis operatur.

4. *Facilior responsio. —* Sed, quoniam hæc responsio, licet valde probabilis sit, magnas